МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-8-96-11>

УДК 36.036:398

Околович І.М., Кутняк І.М.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ХУДОЖНЬО-ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Анотація. Встановлено особливості використання концептуальних положень музичного виховання в художньо-освітньому просторі нової української школи; розкрито зміст історично сформованих концепцій музичного виховання; виявлено вимоги нової української школи щодо розбудови художньо-освітнього простору. У процесі розвитку проблема музичного виховання зазнала модифікацій: від пріоритету ідеї про здійснення музичної освіти на основі національної фольклорної спадщини з використанням релятивної сольмізації (за З. Кодая) і до вимоги концепції Нової української школи про зв'язок музичної освіти із загальноосвітньою метою формування життєво необхідних компетенцій як особистісно набутих здатностей.

Ключові слова: концепція, музичне виховання, Нова українська школа, художньо-освітній простір.

Okolovych Ivan, Kutnyak Ivan

Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko

MODERN CONCEPTS OF MUSIC EDUCATION IN THE ART AND EDUCATIONAL SPACE

Summary. The article reveals the peculiarities of the use of conceptual provisions of music education in the artistic and educational space of the new Ukrainian school; the content of historically formed concepts of music education is revealed; the reformist requirements of the new Ukrainian school for the development of artistic and educational space were revealed. Through sensory, rational and emotional-image influence, the artistic-educational space forms the aesthetic consciousness of students, models the image of the world, attitude to nature, culture and people. In different periods of development of art pedagogy the conceptualization of music education was carried out by figures of Ukrainian and foreign culture E. Jacques-Dalcroze, Z. Zhovchak, D. Kabalevsky, Z. Kodai, K. Orff, O. Rostovsky, O. Rudnytska, V. Shatska, B. Yavorsky and others. In the process of historical and pedagogical development, the problem of music education has undergone certain modifications: from the priority of the idea of music education in addressing the national folklore heritage using relative solmization (according to Z. Kodai) and the requirement to connect music education with vital needs and demands. child, the general educational purpose of the formation of vital competencies as personally acquired abilities. The reform called "New Ukrainian School" conceptualizes the ideas of modern art education: focus on the student's personality, creating an artistic and educational environment to provide students with opportunities for self-knowledge, self-development, acquisition of vital competencies, opportunities to learn about the world and communicate with language and music. art. The process of music education in primary school forms the student's ability to perceive, understand and create music, develops a sensual attitude to the world in alternative definitions of harmony, order, rhythm – chaos, beautiful – ugly, tragic – comic; high, valuable – low, insignificant; true, truthful – deceptive, false, etc.

Keywords: concept, music education, New Ukrainian School, art and educational space.

Постановка проблеми. Проблема музичного виховання шкільної молоді в художньо-естетичному просторі закладу освіти та поза ним визначена теоретичним і практичним значенням результатів її дослідження, інтегративним характером у взаємозв'язках шкільних предметів різних освітніх галузей, зокрема мистецтва, мови та інших.

Художньо-естетичне, мистецьке виховання є важливим для досягнення мети всебічного і гармонійного розвитку учнів, оскільки формує світогляд на основі принципів прекрасного, оптимістичного сприйняття світу і себе в ньому, сприяє саморозвитку та самоудосконаленню особистості учня та навколишнього світу. Напрямок художнього виховання поєднує сферу духовної культури особистості та спільноти з матеріальною, оскільки прекрасне на рівні його сприйняття в об'єктивному світі та світі культури, в процесі створення артефактів є здобутком людства в культурно-історичному розвитку, що належить

до загальнолюдських цінностей, є умовою і кінцевою метою суспільного і людського життя.

В культурно-історичному розвитку мистецтва, педагогіки надбано значний досвід музичного виховання молоді, який за змістом є міжгалузевим. В українському мистецтвознавстві та педагогіці питаннями естетичного, музичного виховання учнівської молоді займалися видатні вчені в минулому і в сьогоденні. Провідною думкою більшості досліджень сьогодні є необхідність створення цілісної системи безперервної естетичної освіти і виховання учнівської молоді, її концептуалізація відповідно до теоретико-методологічних вимог нової української школи, врахування напрацювань і досвіду попередніх років, потреб і запитів сучасних учнів.

У розв'язання проблеми музичного виховання учнів у закладі загальної середньої освіти та поза ним важливо врахувати реформаторські настанови Нової української школи щодо розбудови нового художньо-освітнього простору,

створити належні педагогічні умови навчання, виховання та розвитку учнів, опираючись на положення сучасних концепцій музичної освіти та виховання. Художньо-освітній простір сучасної школи шляхом сенсорного, раціонального, емоційно-образного сприйняття дійсності формує естетичну свідомість учнів, моделює естетичний образ світу, ставлення до природи, культури та людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему художньо-естетичного виховання учнів, вплив мистецтва на формування духовності особистості та суспільства розробляли на міжгалузевій основі педагоги, мистецтвознавці, культурологи в минулому і сьогоденні, зокрема І. Зязюн, М. Лещенко, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Оніщенко, О. Поліщук, О. Рудницька, В. Шульгіна, О. Щолокова та низка інших. У різні періоди розвитку мистецької педагогіки концептуалізація музичного виховання здійснена діячами української та зарубіжної культури Е. Жак-Далькросом, З. Жовчаком, Д. Кабалевським, З. Кодаєм, К. Орфом, О. Ростовським, О. Рудницькою, В. Шацькою, Б. Яворським та ін., в якій відображено тенденції традиційного та інноваційного напрямків у розвитку світового та національного музично-естетичного виховання. Так, зокрема, для системи музичного виховання Е. Жака-Далькроса характерною є вимога надати процесу музичного виховання емоційності та евристичності. К. Орф особливу увагу приділяв інструментальному та співацькому музикуванню в орієнтації на природні задатки дитини, а також фольклорну творчість як основу музичної культури спільноти та особистості. З. Кодай значну увагу приділяв масовості у музичному вихованні, розвитку музичної грамотності, хорової культури з урахуванням національної інтонаційно-ладової та мелоритмічної основи. Д. Кабалевський трактував музичне виховання в освітньому процесі як мистецтво, засноване на відповідності культурним цінностям та індивідуальності дитини. Б. Яворський розробив процес формування музичного сприйняття і музичної творчості учня, який включає 5 етапів, названих педагогом-музикантом «уведенням у творчість»: 1) накопичення вражень; 2) спонтанне вираження творчого начала у сенсорно-моторних і мовних виявах; 3) імпровізація – рухова, мовна, музична, ілюстрації у малюнках; 4) створення власних композицій; 5) музична творчість [6, с. 128].

У процесі історико-педагогічного розвитку вирішення проблеми музичного виховання в художньо-освітньому просторі закладу освіти відбулися певні модифікації: від пріоритету ідеї про здійснення музичної освіти у зверненні до національної фольклорно-пісенної спадщини з використанням релятивної сольмізації (за З. Кодаєм) і до вимоги про зв'язок музичної освіти з життєвими потребами і запитами дитини, загальноосвітньою метою формування життєво необхідних компетенцій як особистісно набутих здатностей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З'ясування теоретичних та практичних аспектів досліджуваного питання виявили суперечність між розмаїттям і вимогами різних концепцій музичного виховання в художньо-освітньому просторі і потребою їх реалі-

зації в процесі музичної освіти учнів в закладах освіти різного типу та підпорядкування. Прагнення зняти існуючі суперечності, а також актуальність проблеми особливостей художньо-освітнього простору сучасного закладу загальної середньої освіти обумовили обрання теми даної статті.

Метою статті є виявлення та обґрунтування особливостей використання сучасних концепцій музичного виховання в художньо-освітньому просторі нової української школи. У межах поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- розкрити зміст історично сформованих, авторських і державних концепцій музичного виховання;

- виявити реформаторські вимоги нової української школи щодо розбудови художньо-освітнього простору;

- з'ясувати особливості використання концептуальних положень музичного виховання учнів в сучасному закладі освіти.

Виклад основного матеріалу. Художньо-освітній простір є частиною цілісного освітнього середовища сучасного закладу загальної середньої освіти, який у відповідності до реформаторських вимог Нової української школи означено поняттям «новий освітній простір».

Новим освітнім простором називаємо безпечне та доступне середовище в закладі освіти, яке включає фізичний та духовний простір пізнавально-розвивальної діяльності, спілкування та відпочинку. Освітній простір нової української школи належить дітям [5]. Відповідно, в цілісному багаторівневому освітньому просторі закладу освіти функціонує **художньо-освітній простір як створене середовище розвивально-пізнавальної, мистецько-творчої діяльності вчителів та учнів**.

Художньо-освітній простір сучасної школи в особистісному вимірі створення та функціонування надає можливість реалізувати мету і завдання мистецької освітньої галузі, яка в чинному Державному стандарті початкової освіти (редакція від 24.07.2019) визначена як формування культурної та інших компетентностей, цінностей у процесі пізнання мистецтва та художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті, повага до національної та світової мистецької спадщини. Учень виявляє художньо-образне, асоціативне мислення у процесі художньо-творчої діяльності через образотворче, музичне та інші види мистецтва; пізнає мистецтво, інтерпретує художні образи, набуваючи емоційно-чуттєвого досвіду, виявляє ціннісне ставлення до мистецтва; пізнає себе через художньо-творчу діяльність та мистецтво [1].

Розв'язання проблеми про художньо-освітній простір функціонування сучасних концепцій музичного виховання вимагає здійснення аналізу в розмежуванні і, водночас, триєдності концептів «художнє», «освітнє» і «концепції музичного виховання». Такий підхід визначає художню культуру як форму суспільної свідомості, яка репрезентує засобами мистецтва соціальний та екзистенційний досвід буття людини, національної спільноти і людства, а також вироблення освітньої парадигми для формування компетенцій сприйняття, всебічного вивчення, виконання та створення нових взірців культури, зокрема

музичного мистецтва. Отже цілісне осмислення функціонування художньо-освітнього простору, визначення його динаміки, методичного інструментарію в освітньому процесі формування мистецької компетентної особистості в інтеракціях життєвого світу потребує опертя на концептуальні розробки музичного виховання учнівської молоді в часі і просторі його історичного розвитку.

З другої половини ХХ ст. і до сьогодні музична освіта в Україні, як зазначає Т. Медвідь, пройшла такі етапи:

у 70-ті роки минулого століття в художньо-освітньому просторі розпочався **етап становлення загальної музичної освіти** на рівні державного визначення важливості естетичного виховання учнівської молоді засобами музичного мистецтва (постанови 1976, 1978 рр.);

у 80-ті – на основі реформування принципів, змісту і методів, розробки і впровадження адаптованого до українських шкіл варіанту програми музичного навчання Д. Кабалецького (авторський колектив: З. Бєрвецький, Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебнікова) розпочався **етап розвитку загальної музичної освіти**;

з 1991 року розпочинається **етап відродження духовності і національної музичної освіти**, в якому заохочувався новаторський пошук, творча ініціатива, подолання ідеологічних стереотипів у системі освіти (розробка нових та оновлення існуючих програм, методичних рекомендацій з музичної освіти авторськими колективами у складі: А. Авдієвський, З. Бєрвецький, А. Болгарський, І. Гадалова, З. Жофчак, Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебнікова);

у першому десятилітті ХХІ ст. утвердилися тенденції розвитку музичної педагогіки на національній основі і розпочався **етап модернізації загальної музичної освіти**, характерними рисами якого є перехід від монополізму програмно-методичного забезпечення до багатоваріантності підручників, посібників та програм, що сприяло активізації науково-дослідницької роботи, педагогів, мистецтвознавців, фольклористів тощо [4, с. 212–215]. В модернізаційних процесах української освіти важливою є чинна реформа під назвою «Нова українська школа», в межах якою концептуалізовано ідеї сучасної мистецької освіти.

Розробка і впровадження ідей Нової української школи розпочалося у 2016 році створенням Концепції [3], а завершення реформи відбудеться у 2029 році – з першим випуском 12-річного шкільного навчання. Основними положеннями Концепції є:

- формування життєвих компетентностей – для самопізнання та самореалізації;
- внутрішня мотивація вчителя та учня, що спонукає до навчання, розвитку та професійного вдосконалення;
- зв'язок процесу виховання із формуванням цінностей;
- ефективне управління життям закладу освіти та децентралізація, що забезпечує йому реальну автономію;
- партнерські стосунки учня, вчителя та батьків, що реалізує принцип педагогіки партнерства;
- визначення завдань освітнього процесу в орієнтації на інтереси і потреби дитини, що становить суть принципу дитиноцентризму;

– оновлення змісту і здобуття учнями життєво необхідних компетентностей;

– відкриті можливості для усіх у здобутті якісної освіти;

– створення належних умов, використання засобів ІКТ в сучасному освітньому середовищі для навчання та учіння як в умовах школи, так і поза нею [5, с. 7].

Пакет документів законодавчо-правової бази визначає процес реформування системи освіти в Україні, зокрема це: Закон України «Про освіту» [2], Концептуальні положення Нової української школи [3; 5], Державний стандарт початкової освіти [1]. Передбачено досягнення трьох рівнів загальної середньої освіти (початкова, базова середня, профільна середня) тривалістю навчання – 12 років. Здійснення реформи відбувається у декілька етапів. Упродовж 2019–2022 років триватиме другий етап, пов'язаний із роботою базової школи за новими освітніми стандартами на компетентнісній основі, проектування роботи закладів профільної школи тощо.

Концептуальні зміни Нової української школи відображено не лише у змісті освітніх програм, а й у теоретико-методологічних підходах до освітнього процесу. Це перебудова освітньої парадигми як перехід:

від накопичення суми знань, повідомлення та відтворення інформації до здобуття життєво важливих компетенцій,

від нав'язливої регламентації та стандартизації до дитиноцентризму та особистісно-індивідуального підходу,

від авторитарної педагогіки з жорстким контролем, примусом та покаранням до педагогіки партнерства.

У відповідності до цих методологічних вимог визначено мету мистецької освітньої галузі у початковій школі, а саме: всебічний художньо-естетичний розвиток особистості, освоєння культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва, шанобливе ставлення до національної та світової мистецької спадщини, формування ключових, предметних та міжпредметних компетентностей, які необхідні сучасній людині для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті. У процесі досягнення поставленої мети необхідно розвивати почуттєву сферу учнів, сприяти набуттю ними досвіду емоційно-естетичних переживань, пробуджувати інтерес до пізнання творів мистецтва, формувати вміння художньо-естетичного сприйняття та висловлювання з використанням мистецтвознавчої термінології, освоювати способи художньо-творчої діяльності та презентації її результатів, зокрема з використанням цифрових технологій, формувати здатність встановлювати зв'язок між мистецтвом, яка творить віртуальну, художню реальність, і подіями, явищами життя, власним життєвим досвідом тощо. Відповідно до визначеної мети і завдань сформульовано очікувані результати освітньої мистецької галузі.

В концепції мистецького виховання в Новій українській школі освітня мистецька галузь може бути реалізована в інтегрованих курсах або в предметах вивчення окремих видів мистецтва – музичного, образотворчого, хореографічного.

Висновки. Сучасна концепція музичного виховання була розроблена і реалізовується в межах мети і завдань загальної та художньо-естетичної освіти, які визначені концепцією Нової української школи.

Сучасна концепція музичного виховання увібрала позитивні надбання попередніх (авторських і державних) концептуальних розробок. Однак суттєвою відмінністю її положень від інших є орієнтованість на особистість учня як суб'єкта музично-педагогічної взаємодії, створення такого художньо-освітнього середовища, належні педагогічні умови в якому забезпечать учням самопізнання і саморозвиток, можливість робити власний вибір, здобувати життєво необхідні компетенції, пізнавати світ і спілкуватися з ним мовою і засобами музичного мистецтва.

Художньо-освітнє середовище сучасного закладу освіти поєднує надбання духовної та матеріальної культури, а також наукового педагогічного

і мистецтвознавчого знання, практичних, досвідних дій та діяльності людини у сфері шкільної/позашкільної освіти, музичного мистецтва, наукового пізнання (педагогіка, мистецтвознавство та інші).

Музичне виховання в закладі загальної середньої освіти є цілісним і безперервним процесом, зокрема у початковій школі формує здатність учня сприймати, розуміти і творити музику, розвиває почуттєве ставлення учня до навколишнього світу, людей, природи, мистецтва в альтернативних визначеннях гармонії, ладу, ритму – хаосу, прекрасного – потворного, трагічного – комічного; високого, ціннісного – низького, нищого, нікчемного; істинного, правдивого – оманливого, брехливого тощо.

Перспектива подальших досліджень проблеми полягає у визначенні методичного інструментарію впровадження інноваційних технологій музичного виховання в освітній процес початкової школи.

Список літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти : Постанова КМУ № 87 від 21 лютого 2018 року (у редакції постанови від 24 липня 2019 року № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
2. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року № 988-р. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016>
4. Медвідь Т.О. Розвиток музичного навчання у загальноосвітніх закладах України в кінці XX – на початку XXI століття : дисертація ... кандидата педагогічних наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Дрогобич, 2015. 287 с.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Б.М. : Б.В., 2016. 34 с.
6. Шульгіна В. Українська музична педагогіка. Київ : ДАККиМ, 2005. 271 с.

References:

1. Derzhavnyj standart pochatkovoji osvity [State standard of primary education]: Postanova KМУ № 87 vid 21 ljutogho 2018 roku (u redakciji postanovy vid 24 lypnja 2019 roku № 688). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (in Ukrainian)
2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. Vidomosti Verkhovnoji Rady, 2017, № 38–39. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian)
3. Konceptcija realizaciji derzhavnoji polityky u sferi reformuvannja zaghaljnoji serednjoji osvity «Nova ukrajinsjka shkola» na period do 2029 roku [The concept of implementation of state policy in the field of reforming general secondary education «New Ukrainian School» for the period up to 2029]: skhvalena rozporjadzhennjam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 ghrudnja 2016 roku № 988-r. Available at: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/ua-sch-2016> (in Ukrainian)
4. Medvidj T.O. (2015) Rozvytok muzychnogho navchannja u zaghaljnoosvitnikh zakladakh Ukrainy v kinci XX – na pochatku XXI stolittja [Development of music education in secondary schools of Ukraine in the late XX – early XXI century]: dysertacija ... kandydata pedaghoghichnykh nauk: 13.00.01 – zaghaljna pedaghoghika ta istorija pedaghoghiky. Droghobych, 287 p. (in Ukrainian)
5. Nova ukrajinsjka shkola. Konceptualjni zasady reformuvannja serednjoji shkoly (2016) [New Ukrainian school. Conceptual principles of secondary school reform]. B.M.: B.V., 34 p. (in Ukrainian)
6. Shuljghina V. (2005) Ukrajinsjka muzychna pedaghoghika [Ukrainian music pedagogy]. Kyiv: DAKKKiM, 271 p. (in Ukrainian)